

Mai költészetünkben gyakori jelenség képi, gondolati ötletek, költői motívumok átélés, asszimilálás nélküli kölcsönzése. Divat a „modern” modor; zaklatottnak lenni, groteszk pózokat és mutatványokat megjátszani. Ágh István művészete ellenáll a felületi hatásoknak; eredeti és szuverén líraiság jellemzi. Van annyi energiája, hogy függetlenítheti magát a divattól, s költészete önmagából fejlődhet. (Magvető, 1973.)

GREZSA FERENC

Ágh István: A madár visszajár

Szép vallomással indítja útjára prózakötetét Ágh István: „Amit ebbe a könyvbemegírtam, versbe nem férhetett, mégis ki kellett mondanom, nem temethettem magamba... Bízom abban is, hogy akikről írtam, megérik, szeretetből, aggodásból és ragaszkodásból tettem... Ha megérik, mindez a szeretet jegyében történt, akkor kezet nyújtanak, mikor visszamegyek közéjük. Mert a madár visszajár.” És csakugyan, bárhol üttük is fel ezt a könyvet, egyértelműen kiviláglik minden szóból a sugalmazó szeretet. Nemcsak a fiúi, nemcsak az elbarangolt szarvas emlékeket élesztgető szeretete. Annál, a személyes vonzalomnál jóval több, gazdagabb és nehezebb szeretet. Táplálja a szülőhely is, a környező vidék, e vidék emberei: a kitágult bölcső. Akár Illyés Gyula pontos és szívbeli képével is jellemezhetjük a természetét: szülőhelye Ágh Istvánnak is „folyékony halmazállapotú”. Elfér benne egy sajátos hangulatú dunántúli, Balaton közeli táj, népével és e nép ugyancsak sajátosan alakuló sorsával.

Nem véletlen, hogy a szülőföldről valló szociografikus írások közül Illyés Gyula és Csoóri Sándor műveit, a Puszták népét és a Tudósítás a toronyból érzi Ágh István is könyve legközelebbi hangulati, ok- és szándékbeli rokonának. Nyugodt lélekkel említhetünk egy harmadik társat is, Sütő András remekét, az Anyám könnyű álmot ígér című kötetét.

Ágh könyvében a tiszta szimbolikájú címadó írás, A madár visszajár az Anyához szól, s a zárósorok az Anya leveléből valók. Több ez formai kapocsnál: jelképiségében a szeretet mélysége is benne van, de benne az a tágasság is, mely az anyaföld fogalmát életre leheli. Am a szeretet csupán egyik eleme e könyvet megszőülő oknak. Ágh István aggodást is említ, s akár találomra válogathatunk a megvilágító erejű szinonimákban: „nyugtalanóság” — mondja a Szülőfalum változásai-ban; „gyötrellem” és „kétségbeesés” A madár visszajárban. Vagyis ez a szeretet nemcsak tárgyában — jellegében is több a nosztalgiával, olykor fájdalommal telített köznapi szeretetnél. Annál aktívabb, hatóbb, cselekvőbb: felelősebb. Áthatja a segíteni vágyás szándéka, a „hasznos akarat” vágya. Rokon ebben is Illyés, Csoóri, Sütő könyveivel ez a mű: a lelkiismeret is diktálta a sorokat. A hűség, mely Ágh István esetében is a tettel, a cselekvéssel azonos értelmű fogalom!

Ezt a hűséget különösen értékesé teszi, hogy nehezen bejárható út vezetett el hozzá. Magasabb rendű, mert olykor tagadva, elvetve igenlő hűség az övé. Bata Imre, Ágh István poétai világát elemezve, úgy látja, kettős fokozatú költői fejlődés jellemzi e lírát. A „faluvégi gazdaportán” kilépve, előbb „elsíratja a szülőházat”; de az ember „túlélheti gyermekkorának színterét”. És Ágh István „hamar megéri, még a temetők is eltűnhetnek a hátunk mögöl. És mezítelen háttal, evidenciák híján a biztonságra, bizonyosságokra kapatott dideregni kezd”. Személyes sorsának gyötrelmei is fokozzák a kitaszítottság érzést. De ez a „szélekre kisodort lélek”, ocsúdva a megrendültségből, felismeri a maga emberi s egyszersmind költői feladatát: „Visz-

szatérni a magasságból és mélységből a földszintesre, visszatérni az emberi arányokhoz.” Mindent elveszítve önmagává válni.

A madár visszajár írásai, Ágh István prózája is e megrendülésekből és felismerésekből rakott úthoz hordja a köveket. Milyen találóak már a cikluscímek is! „Karácsonyom kihűlt tanyája”: akár költészetében, az epikájában is visszajárnak az emlékek, az otthagyt szülőház, az elhagyott szülők, az ifjúkor. Az elsratnivaló múlt, amely azonban hűlő-hamvadó melegű, fényű; amelyet nem lehet megtagadni, mert meghatározó erejű, de nem lehet a szüntelen múltbarévedéssel fetisizálni, az élet végéig magával hordozni sem: íme, az emberi, művészi öntörvényűség ára.

Ez a kettős színezetű érzelem, törvénytörően ellentmondásos lelkiállapot vonja be a ciklus írásait valami egyszerűen, tisztán fájó ragyogással. A ciklus az 1964-es keletkezésű Vallomás az elszakadásról című emlékfűzérrel indul: a Pestre szakadásról, a dacos megtagadásokról, a gyámoltalanság, tehetetlenség, a pestiek között terhesnek érzett különbözőség okozta szegényről, a hazautazások izgatott várakozásairól, az „önérzetes honfoglalásról”, vagyis Pest és e másik világ csakazértis büszke meghódításáról vall. A cikluszáró írás, a Karácsonyom kihűlt tanyája: a kesernyés, kicsit számon kérő emlék a karácsony, ünnep nélküli telekről, a „hónál fagyosabb dunyhákról”, a gyermekkori szomorúságról, mely a múlt feledését segíti. De közben ott vannak a szülőföld állapotát, változásait riporter pontossággal és a fajtabeliek szeretetével feltérképező írások (a Szülőfalum változásai, A hegy körül darabjai). Gazdasági, kulturális, erkölcsi állapot rajzai ezek, tanácsnál, papnál kijegyzett pontos adatokkal, öregek emlékeivel, a személyes tapasztalás anyagával hitelesítve. Szellemiséget, hangulatot — egy falu életkedvét, tetterejét vizsgálják. Ágh István precíz, mint a diagnosztizáló orvos.

A második ciklus címe: Remetei csönd. Erről is szólnak a versek, ez a férfikor és a józanodás súlyos csöndje. A gyötrő percé, melyben megérzi a lakás és a szív hidegét. Ez a József Attila-i „semmi ága”, a roppant veszélyeket rejtő csönd, melyben úgy érzi, már maga az ember is fölmelegíthetetlen. Innen akár a megsemmisülésbe is nyílik egy rés (Lehulló irkalapok). Azután megszélidül a csönd. Hozzászélidül az emberhez, s ez már a fölülemelkedés győzelme is egyben. Ebben a remeteségben már erő van és tartás, nevezhetjük megtartó erőnek is, mert a bölcsesség pilléreire épül (Remetei csönd). Csoóri, aki oly közeli szellemi ismerőse Ágh Istvánnak, ugyancsak jól ismeri ezt a partszélről menekülés adta békét.

A harmadik ciklus: A madár visszajár. Más énekű, szabadabb röptű madár, szárnyát nem terheli annyira, vagy másképpen terheli az elhagyott fészkek emléke. De rendületlenül visszaszáll: nem azért, hogy a szétdúlt helyet újból fölépítse, hanem okulásul. Az elszakadás az életnek csak egyik iránya, mondja Ágh István, „a másik a visszatérés”. Az aktív, cselekvő hűség. Ezek az írások a költő tengelici útjáról születtek. Azért utazott oda, hogy „a parasztság jobb jelenében megláthassam szülőfalum, Iszkiák népének jövőjét...” Vagyis, hogy a maga eszközeivel segítsen az új fészkek építésében.

A kötet írásai nemcsak a nagyon tudatos és célratorő elrendezéssel, de műfaji változatosságukkal is vallomásosak. Az első ciklus anyagában több az emlékkép, az elmélkedés, olykor szinte a prózaversek nyelvi magasába emelkedve. A másodikban gyakran a szimbolikus értelmű mese, a költői, de tisztán lefordítható jelképek bonyolultak a mondandó legtökéletesebb hordozóinak. A harmadik rész tartalmazza a szociografikus riportok zömét, itt találjuk a legtöbb, tényanyagra épülő, elemző, értékelő cikket. Mindez persze az élményanyag természetéből következően alakult így, de mégis bizonyító erejű. Ágh István prózája semmivel sem áll alacsonyabb szinten lírájánál: kiművelt, mesteri mindkettő. S hogy szükségyszerűnek érzi a vers mellett a „vallomásos prózát”, a „nyers rögöket” magához szelidítő műfajt is megízlelni. Nemcsak azt bizonyítja, hogy a művészi felelősség, a mások helyett is szólni tudás képességét alakító, formáló, a világra hatni tudó szellemi tényezőként kényszeríti nemes szolgálatra, érvényesíti a számára megadatott valamennyi műfaji keretben. Az első kísérlet esztétikai értéke azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a próza a

lira nagy könyvében „új lapra nyitó” (Bata) Ágh István előtt ugyancsak komoly művészi lehetőségeket rejt. A poétai fegyelmen csiszolódott nyelv zengővé, kifejezővé nemesíti a prózai sorokat. Költőivé teszi, anélkül, hogy indokolatlanul ellágyítaná a mondanivalót.

A madár visszajár nemcsak Ágh István eddigi életművének számottevő értéke, de prózairodalmunk is hálás lehet a szerzőnek: újabb mű, amely alighanem legyőzi majd a rostáló idő szigorát. (*Magvető, 1973.*)

CS. NAGY IBOLYA

Szepesi Attila: Hegedős-ének

Modern hegedőseink csak nagy ritkán röpitik képzeletüket századokkal ezelőtti tájakra, s különösen a fiatalabb alkotók óvakodnak az „ördögi kísértetektől”, a megpányvázott élményt frissítő, korai tárházak bekalandozásától. Ami riaszthatja őket: az „oskolakönyvekben” sajnálatosan megfakult történelem s nem kevésbé a régi magyar nyelv iránti szeretet elsekélyesedése. Úgy látszik, a remekművű példák, így Weöres Sándor *Psychéje*, Csanádi Imre miniátorköltészete és Benjámín László *Buga Jakabjának* megkeseredett igazsága sem adnak elég ösztönzőerőt. Pedig hogy érdemes kísérletezni, mindennél ékebben bizonyítja egy váratlan (és saját pályáján szinte előzmények nélküli) líravilág kiteljesedése.

Szepesi Attila második verseskötényéről, a *Tar Benedek házasságrul való dicsiretének* (1541) szegedi szülőhelyét megirigyelt költő *Hegedős-énekeiről* van szó; azaz pajkosságról és múltba felejtkezésről, paráznaságról és patyolatíng-fehérségről, „lompos-loncsos medvék” tegnapi szolgálatairól, és mindarról, amely egyenesen belevezet a mába. Lírát, vagyis a szó legteljesebb értelmében *költészetet* sugároznak ezek a nagyon is *tegnapi* és nagyon is *mai* sorok. Ilosvai Selymes Péter küszöbén megállva is minduntalan Kodály Zoltán pentatóniájának egyetemes magyarságát hirdetik, elénekelve a szót Kecskeméti Vég Mihály uramnak. Az ő mondataival: „Istenem uram! kérlek tégedet, / Fordítsad reám szent szemeidet, / Nagy szükségemben ne hagyj engemet, / Mert megemészti nagy bánat szívemet”.

Professzori akadémuskodás rögtön megkérdendő: e bort lefetyelő és tömjénfüstben inkább köhögő, mint bűnbocsánatért esdeklő, istentelen költő evilági bűnei nyerhetnek-e feloldozást a zsoltárok szavai által, egyáltalán: a hegedőjét ledér nőcskék házafalának és a katedrálisok oszlopainak egyaránt nekitámasztó költő gyónása nem menekvés-e a „koponyakatedrális” szétfeszítő gondoktól? Századok porlasztotta múlt és ereje teljében levő jelen *együttesen* megférhet-e a mai költő lírájában? A forma, amely eleink száját égette, nem löki-e ki magából a vándorénekes kívánta mondandót, modernségét attól nyeri-e a líra, hogy „kulcsra csukódik szájára”, avagy a legkisebb életrajzi eseményt (a megtörténtet és a megtörténhetőt) is behelyezheti tengelyébe?

Szepesi Attila versesköténye érzi és tudja az időt. Az egymásra rakott rétegek együttesen és külön-külön is, legelőbb a furcsa történelemkönyv sorsélményeit mutatják, abba a tárházba vezetnek be, melyben a versbefogadó a költővel együtt mondhatja: „láttam a föld átmetszett bőrét”. S az egymásra tolult és a prózavers (*Színvázlatok*) őszinteségével megnyitott rétegek mielőtt az „erek, vérrögök és izomcsomók” anatómiai képét mutatnák, visszautalnak a *sohasemvolt* táj költő sem látta-tapasztalta partjaira, a líra — és mindenfajta művészet — bizonytalanságerzésére; amikor még nem vers a vers, de egyetlen hangulati elemmel („Szoborba-merevülten, mint a pompeji katona, megálltak létük partjain...”) elindítható